

THE MYCENAE TABLETS III, edited by J. Chadwick, Transactions of the American Philosophical Society, N. S. 52,7, Philadelphia 1963, pp. 76, 4°.

Изданието на натписите со линеарно В писмо од Микена под наслов *The Mycenaе Tablets II* што беше подготвено од една група соработници и објавено од American Philosophical Society — Transactions vol. 48, 1 во 1958 г., за кусо време стана неподно. При археолошките раскопки од 1958—1961 во Микена се открија нови и интересни плочки со кои требаше што поскоро да се дополни спомнатото издание. Оваа работа ја изврши J. Chadwick во соработка со уште петмина други учени.

Изданието е замислено како дополние, а не како замена, на *The Mycenaе Tablets II*. Тоа прво содржи поли археолошки извештај за зградите во кои што се најдени плочките. Зад кусиот предговор на издавачот следуваат плановите на зградите и цитаделата на Микена, изработени од С. К. Williams (стр. 6—12). Потоа N. M. Verdels дава исцрпен извештај за раскопките во 1958 г. на „западната кука“, што се наоѓа на патот меѓу „гробот на Клитемнестра“ и „куќата на трговецот со масло“, со подробен опис на најдените предмети и особено на местата каде што се најдени плочките (стр. 13—29). Овде се откриени 13 нови плочки (бр. 651—663) и фрагменти од еден натписан сад. На крајот Verdels прави и историски закључоци врз основа на археолошките наоди. Elizabeth French дава извештај за новите работи над „куќата на трговецот со масло“ и „куќата на свингите“ (стр. 30—34), кои се напдно расчистени во 1959—1961 г. при тоа, покрај другите предмети, во 1961 г. е откриена и една плочка (U1 709). Lord William Taylour ја опишува „куќата на цитаделата“ (стр. 35—46). Расчистувањето на местото каде што била построена оваа кука е започнато уште во 1953 и 1954 г., но главните раскопки се изведени во 1959 и 1960. Овде е најден во 1959 г. еден глинен печат (Wt 700), а во 1960 уште 8 други фрагментирни плочки (701—708).

Главниот дел на книгата им е посветен на самите натписи. На стр. 47 е даден список на плочките (вкупно 23), потоа од стр. 46—53 — фотографии на плочките без пртежи и коментарот на Chadwick (стр. 54—67) со цртежи и латинска транскрипција на натписите. Транскрипцијата со стилизирани знаци на линеарното В писмо овде е изоставена и тоа е сосема оправдано, зашто од цртежите јасно се гледаат знаците и нема потреба од дуплирање како во *MT II*. Во коментарот Chadwick прво фрла општ поглед на плочките кои ги групира во класи, а потоа прави подробна епиграфска и јазична анализа на секоја плочка. На крајот E. Bennett дава драгоцен белешки за палеографијата на плочките од Микена, не само на новооткриените, туку врши ревизија и на порано објавените (стр. 68—72). Сега тој открива 14 различни ракописи, наместо поранешните 8. Во додатокот (стр. 73—74) Chadwick ги објавува фрагментите на натписани садови од Тиринс со фотографии и коментар и најпосле дава Index на микенските зборови и употребените идеографски знаци.

Само две од плочките на ова издание (V 659 и Ue 661) беа објавени порано од Sp. Marinatos во *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 33, стр. 161—173 (1958) и печатот Wt 700 од Bennett во Nestor 69. Сите други за прв пат сега се издаваат. Некои од фрагментите веќе се сврзани од издавачот како: Au 657 (од три фрагменти), 658 (од два фрагмента), а на некои укажува дека се од иста плочка (Eu 654 и 655), но недоставуваат делови за комплетирање.

Плочките што се најдени во „западната кука“ се доста разнообразни. Тие се однесуваат за дажи на жито, маслини, вино, смокви и некои зачини, а има и списоци само на имиња кои, според Ch. регистрираат работна снага. Овие натписи, како и порано објавените, во најголема степен содржат имиња на лица. Некои од нив беа познати и од порано. Но има некои што се јавуваат за првпат. Меѓу нив се забележителни женските имиња *a-re-ka-sa-da-ra* (Ἀρεξάνδρα) и *te-o-do-ra* (Θεοδώρα) V 659, 2. 4. Од апелативите заслужува посебно внимание зборот *si-to* (σίτος), Au 658,4, покрај идеограмата за жито со што се потврдува дека е таа добро идентифицирана, само што не може да се прецизира дали е тоа јачмек или пченица. Зборот *si-to* овде се јавува и во сложенката *si-to-po-ti-ni-ja* (O1 701,3), т. е. „господарката на житото“, cf. *Σιτώ* од Сицилија = Деметра (Ath. 10, 416b, etc.).

Поради тоа што се речиси сите плочки доста оштетени њ во фрагментарна состојба, како и поради невнимателното пишување на одделни знаци, се јавуваат и несклук несигурни читања. Така во Au 653,6 Ch. чита *wo-*65-*, Bennett: *wo-mi-*, а J. Killen: *wo-ra* (cf. Cl. Review N. S. XIV, 2, стр. 171). Без аутопсија човек тешко може да пречени кое од овие читања е најверно.

Во Ue 652,1: *o-ku-su-wa-si* може да се чита на четири различни начини поради нејасноста на *su* или *ta* и *wa* или *pi*, бидејќи горниот дел е оштетен. Исто така *po-ro-po-i* од Oi 701,3 може да се чита њ *po-ro-so-i*, ако не њ *po-do-so-i*, одн. *po-do-po-i*. Името се јавува само еднаш и не може да се определи точно што означува.

Во Ue 661,1 Marinatos (l. c.) го прочита зборот *jo-po-ro-te*, а Ch.: *jo-po-ro-te-ke* = *ho protheke* од $\pi\rho\omicron\tau\theta\eta\mu\iota$, а во V 659, Marinatos на работ чита: *ke-ra-mi*, додека Ch: *ke-ra-so* = $\text{K}\acute{\epsilon}\rho\alpha\sigma\omicron\varsigma$ кое се јавува и во Fo 101,4. Читањето и интерпретацијата на Ch. овде се сосема правилни.

Со оглед на тоа што имињата на лица се повторуваат во повеќе натписи, издавачот имал можност да реконструира некои од оние што на фрагментите не се цели запазени, на пр.: [*qa-ra*] *si-jo* (Au 658,1), *qa-ru[ko]* (Au 660), *ku-wa-no-[wo-ko-i]* (Oi 704,4) и т.р.

Иако се плочките малу на број, при нивната интерпретација искрнуваат повеќе различни проблеми не само поради несигурното читање на одделни зборови, туку и поради други причини: њидентифицирани идеограми и клучни зборови, а може би тука се кријат и писарски грешки. Забележително е дека на овие плочки њма многу избрисани зборови и преку нив написани други.

Осумте фрагментарни плочки (701—708) од „куќата на ц талелата“ образуваат една група њ се класирани во Oi серија. Само 707, поради оштетеноста и нечлгивоста е префрлена во X-група, а 190 не е напишана (повлечен њ се само линиите) и поради тоа е исфрлена од издањето. Групата Oi се карактеризира со идеограмата *190 која се јавува на 701—704, 706, печатот Wt 700 и на една плочка од „куќата на сфингите“ Ue 661. Бидејќи идеограмата не е идентифицирана, не може да се разбере ни предметот за кој се однесуваат овие плочки. Таа многу личи на *134 што се јавува во KN (C 7063 и U 5592) и MY (Go 610) и издавачот претполага дека бѫ можела да биде писарска варијанта. Но анализирајќи ги двата знака доаѓа до закључок дека сепак се тоа две различни идеограми. Независно дали тие претставуваат две одделни идеограми или само варијанти на една иста идеограма, состојбата засега не се менува зашто и *134 уште не е идентифицирана, нити пак може нешто повеќе да помогне знакот L 44 од линеарното A писмо којшто е употребен за оваа идеограма. Сличен е случајот и со идеограмите од Ue 661 на сад како *200 врз NI и круг врз NI кои се земено од издавачот условно за „пресни“ и „суви смокви“.

Во заглавието на плочките има уводни зборови што не се наполно разјаснети и поради тоа не може да се разбере смислата на плочката. Таков е зборот *de-mi-ni-ja* од V 659, каде што е даден список на 24 женски имиња (од кои две со ќерките, *tu-ka-te-ge* = $\theta\upsilon\gamma\alpha\tau\acute{\eta}\rho\epsilon$). Зборот се јавува во њста положба и во PY Vn 851, 1, но и од таму не може ништо повеќе да се извлече зашто е натписот фрагментиран. На прв поглед зборот може да се идентифицира со плуралот од $\delta\epsilon\mu\iota\omicron\nu$ „дегло“. За писарот тоа било доволно јасно што сакал да каже, а ние сега треба да правиме различни претпоставки за врската на тој збор со именуваните жени.

Во Ui 709 покрај зборот *ke-po* = $\Sigma\acute{\kappa}\epsilon\pi/\phi\omicron\varsigma$ се јавува скратеницата KU (= *ku-mi-no*, $\kappa\acute{\upsilon}\mu\iota\nu\omicron\nu$) и бројниот знак 300|. Зачините во плочките од Кнос и Пил, како и во досегашните од Микена, се бележени во мали количини. Со оглед на тоа што тие се означени со мерките за суви материи (1=120 кг., според Docs. стр. 60), тогаш овој неполн број од Ui 709 изнесува 36.000 литри ким што претставува извонредно голема количина. Ако е скратеницата точно идентифицирана, тогаш оваа плочка ни дава повод да закључиме дека дворецот во Микена водел голема трговије со зачини. Како во Кнос овчарството и текстилната индустрија, а во Пил продукцијата на лен, така во Микена производството и трговијата со зачини, мсјеле да бѫдат извор на нивната економска снага.

Идентификацијата на одделни зборови и форми, според издавачот, е исто така спорна. Тој повеќе е склон да ја прогласи кратката форма од њмето *85-ja-to = au-ja-to (Au 102,4) во споредба со *85-wi-ja-to = au-wi-ja-to (Au 653,4; 657,2) за писарска грешка, отколку за варијанта со која се раскрива вредноста на *85.

Изданието, неоспорно, заслужува секоја пофалба. Како од содржинска, така и од техничка страна тоа е наполно издржано. Заслугата за тоа им припаѓа на сите шесмина автори. Сепак треба посебно да се истакне големата критичност и акрибија на издавачот. Тој ги согледа и ги постави сите најважни проблеми што искрсуваат при читањето и интерпретацијата на овие натписи. Заслужуваат полно признание неговите напори да ги реши тие проблеми. За повеќето тој дава свои умесни и аргументирани предлози. Но сепак остануваат и некои нерешени прашања кои можат да бидат предмет на одделни иследувања.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

THE KNOSSOS TABLETS (Third edition), a transliteration by J. Chadwick and J. T. Killen, Institute of Classical Studies, Bulletin Supplement No. 15, London 1964, pp. VII + 218, голем 8°, price 30 s.

Најавениот Corpus на кноските плочки со линеарно В писмо што се подготвува од неколку години во Кембри под раководството на J. Chadwick, уште не е готов. Неговото издавање бара подолготрајни детални студии, а сè додека не се објави тој, ќе има потреба од привремени транскрипции на натписите. Бидејќи второто издание на *The Knossos Tablets* (KT² 1959, в. рецензија во Ж. А. Х стр. 366—369) било веќе исцрпено, се наложи трето издание пак во латинска транскрипција што ја извршија гореспомнатите автори.

Ова издание знатно се разликува од претходните две. Додека KT² беше главно препечатување на KT¹ од 1956 со мали измени и дополненија, KT³ претставува сосема нова книга. Според зборовите на издавачите транскрипцијата на кноските натписи овде е дадена врз база на нови споредби со фотографиите и оригиналните плочки. Прегледани биле сите плочки за кои се знае каде се наоѓаат. При тоа било критички проверено и ревидирано досегашното читање. Но сепак, нагласуваат тие во предговорот, ова е сеуште привремен текст и се надеваат дека ќе направат и многу други поправки кога нивните студии ќе го надминат степенот што е постигнат досега.

Издавачите се свесни дека им претстои важна епиграфска задача околу сврзувањето на големиот број фрагменти. Оваа работа е почната уште од Evans, а продолжена од Bennett и досега е направено доста во оваа област. Но откривањето на преку 1000 нови фрагменти во 1955 г. покажува дека останува уште многу да се стори. На стр. VI—VIII е даден список на 103 сврзувања на фрагментарни плочки направени од издавањето на KT² (1959) до денеска, со ознака кој е одговорен за нив (Bennett, Chadwick, Killen, Mabel Lang, Olivier). Треба да се одбележи дека овој список не е комплетен. Овде не се спомнати сите сврзувања на новите фрагменти што се објавени во *The Annual of the British School of Archaeology at Athens* vol. 57, стр. 46—74 и vol. 58, стр. 68—88.

Во ова издание е воведена нова нумерација на плочките од вилата Ариадна M 1—M 27 и M 126—M 138 во 2001—2027 и 2126—2138, т. е. M=2000; плочките откриени во 1904 и означени со 04 сега се пренумерирани во 4401—4495, така што тие сега си го зазедоа своето место според редот како што се откриени. Броевите што беа употребени за повеќе од една плочка, познати како „bis“ сега се елиминирани и од нив се образувани две нови серии: 1801—1817 и 8080—8082 (но сеуште има случаи една плочка да биде позната под два броја, како на пр. Dv 672=1571; X 69=745 и т. н.). Има и други поситни промени, како на пр. замената на Pp 944 со 495 и обратно.

Класификацијата направена од Bennett уште пред дешифрирањето на линеарното В писмо е останата, главно, иста. Повеќе промени се забележуваат во D серијата како резултат на текстуалните испитувања и новите